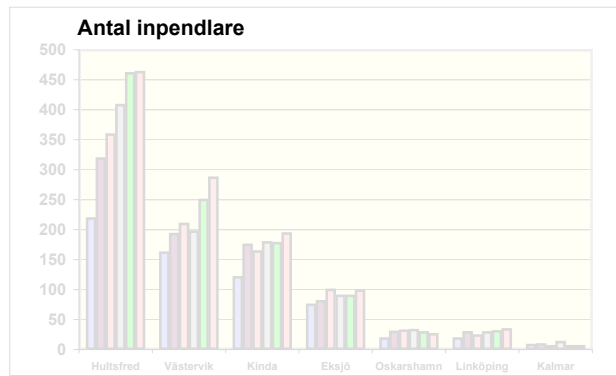
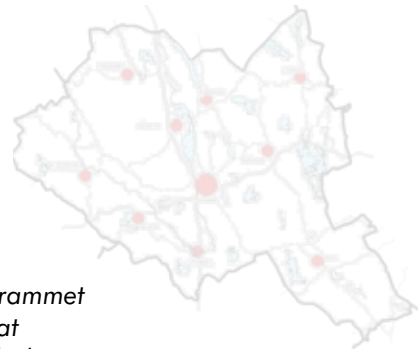

Lokal utvecklings- och översiktsplan 2007

Statistik

Tätortskartor

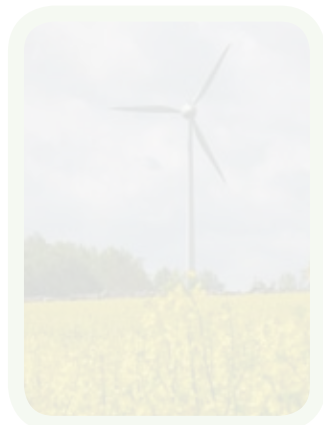
Fotograf: Thomas Persson

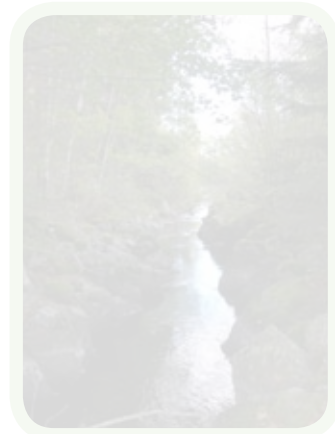
Naturvårdsprogrammet är medfinansierat genom statliga bidrag till lokala och kommunala naturvårdsprojekt (SFS 2003:598)

Naturvårdsprogram

Fotograf: Per Lindegård, Lansstyrelsen

Verksamhetskartor

Miljökonsekvensbeskrivning

Antagandehandling

Naturvårdsprogram, allmän del

Lokal utvecklings- och översiktsplan 2007
för Vimmerby kommun

Del 2b

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Allmän del

<i>Inledning</i>	4
<i>Biologisk mångfald</i>	5
<i>Naturen i Vimmerby kommun</i>	7
<i>Lagstiftning</i>	13
<i>Mål för naturvården i Vimmerby kommun</i>	18
<i>Åtgärdsprogram</i>	21
<i>Litteratur och referenser</i>	23

Objektsdel

<i>Läsanvisning och förklaring till objektsbeskrivning</i>	I
<i>Marströmmen, Emån, Virån</i>	II
<i>Botorpsströmmen</i>	III
<i>Stångån</i>	IV

Naturvårdsprogram

1. Inledning

Bevarande av biologisk mångfald kan ses som ett grundläggande kriterium för hållbar utveckling. Med växter, djur och fungerande ekosystem i behåll bevarar vi även en god livsmiljö för människan. Det är detta vi vill lämna vidare till kommande generationer.

I arbetet för en hållbar utveckling skyddas miljön och naturresurserna nyttjas på ett uthålligt sätt. En förutsättning för detta är insikt i naturvårdsfrågor.

Naturvårdsplanering innebär att man samlar kunskap om naturen och systematiskt redovisar vilka områden som är av särskilt värde. Redovisningen kan sedan användas i ett naturvårdsprogram där kommunen talar om vilka ambitioner man har för kommunens naturvårdsarbete.

1.1 Motiv

Miljöbalkens ikraftträdande 1999 innebär ett för kommunen och staten gemensamt ansvar för viktiga delar av områdesskyddet. En kommun kan numera utan delegation skapa kommunala natur- och kulturresevat.

Miljö- och naturvårdsaspekter förstärks i plan- och bygglagen och den fysiska planeringen får en allt viktigare roll i miljö- och naturvårdsarbetet.

Internationella och nationella åtaganden ställer krav på kommunalt engagemang i naturvården. Flera regionala miljömål berör naturvården i Vimmerby kommun.

Vimmerby kommun saknar i nuläget en samlad och tydligt uttalad miljöpolitik och också fastlagd strategi för arbetet med en hållbar utveckling.

1.2 Programmets betydelse

Naturvårdsprogrammet utgör en samlad redovisning av naturvårdens bevarandeintressen. Det är kommunens långsiktiga policydokument när det gäller bevarande av de naturvärden som är kända i kommunen. Det ger riktlinjer för naturvårdsarbetet och utgör en del av beslutsunderlaget vid avvägning mellan naturvårdsintressen och andra intressen som rör mark- och vattenanvändning.

1.3 Programmets syfte

Naturvårdsprogrammet ska bland annat

- » Utgöra underlag för den fysiska planeringen på kommunal nivå
- » Ligga till grund för ställningstaganden i olika natur- och miljövårdsfrågor
- » Peka ut de områden som har stora värden för naturvård och friluftsliv och som är representativa och kännetecknande för landskapet
- » Lägga fast mål för kommunens ambitioner när det gäller naturvård
- » Lägga fram ett uppföljningsbart åtgärdsprogram för kommunens fortsatta naturvårdsarbete

1.4 Användningsområden

Naturvårdsprogrammet kan utgöra underlag för

- » Information till allmänheten om intressant och värdefull natur i kommunen
- » Beslut om skydd med stöd av miljöbalken
- » Styrning av insatser för bevarande och vård av värdefulla miljöer
- » Miljökonsekvensbeskrivningar
- » Verksamhetsplanering och budgetarbete
- » Information och råd till markägare och brukare
- » Studier och verksamhet inom skola och barnomsorg
- » Utveckling av den naturbaserade turistnäringen
- » Räddningstjänstens arbete, exempelvis vid olyckor och sanering

1.5 Kontinuitet

Naturvårdsprogrammet ska inte ses som något slutligt dokument. Ännu saknas mycket kunskap om kommunens natur. En GIS-baserad naturdatabas ger möjlighet att ändra i programmet när ny kunskap föreligger eller värderingar ändras. Åtgärdsprogrammet ska utvärderas och revideras varje mandatperiod och ligga till grund för årliga uppföljningar och verksamhetsplanering. Här och i budgetarbetet måste avvägningar mellan naturvårdsambitioner och bl.a. ekonomi göras. För att leva upp till Naturvårdsprogrammets ambitioner krävs att personella och ekonomiska resurser ställs till förfogande. Programmets värde för den fysiska planeringen växer med fortsatta inventeringsinsatser.

1.6 Naturvård, kulturmiljövård, friluftsliv

Naturvårdsprogrammet består av en allmän del med kommunens ställningstagande i naturvårdsfrågor. Därefter följer en objektsdel med beskrivning av alla naturvårdsobjekt samt en klassning av desamma.

Kulturmiljöer finns med i naturvårdsprogrammet i de fall där det samtidigt är en värdefull naturmiljö.

När det gäller det rörliga friluftslivet omfattar programmet värdefull närmatur, alltså högt frekventerade tätortsnära naturområden. I övrigt nämns ofta ett objekts betydelse för det rörliga friluftslivet.

Naturvårdsprogrammet omfattar hela Vimmerby kommun, även privat mark. Beskrivningen av de värdefulla naturområdena tar endast ställning till naturvärdena och innebär inga begränsningar i markägarens rättigheter.

Vimmerby kommun har varken befogenhet eller resurser att genomföra alla åtgärder som föreslås i åtgärdsprogrammet. Ansvaret delas av markägare, brukare, kommun och andra myndigheter och samförstånd är en förutsättning för ett bra resultat.

Genom att bevara och sköta dessa områden på rätt sätt kan vi föra vidare ett natur- och kulturarv till kommande generationer och slå vakt om den biologiska mångfalden.

2 Biologisk mångfald

2.1 Vad är biologisk mångfald?

Biologisk mångfald kan sägas vara ett uttryck för den samlade variationsrikedomen i biosfären. På ett enkelt plan delas biologisk mångfald in i följande tre nivåer:

- » Mångfald på ekosystemnivå
- » Mångfalden av arter inkluderande samspelet mellan arter
- » Genetisk variation inom och mellan populationer

Dessa nivåer kan kompletteras med:

- » Mångfald på landskapsnivå
- » Samhällsnivå – variationen av samhällen inom exempelvis ett markslag eller en marktyp

2.2 Internationell konvention

I Rio de Janeiro i Brasilien höll FN 1992 en konferens om miljö och utveckling. 153 stater undertecknade en konvention om biologisk mångfald. Efter detta har ytterligare 14 stater anslutit sig till konventionen.

Följande fem punkter utgör konventionens övergripande mål:

1. Biologisk mångfald ska bevaras och utnyttjas på ett långsiktigt och uthålligt sätt
2. Rättvis fördelning av resurser som kommer från nyttjande av biologisk mångfald
3. Biologisk mångfald har ett ekonomiskt värde, vare sig den utnyttjas kommersiellt eller ej
4. Teknik för bevarande och uthålligt nyttjande måste förmedlas mellan länder
5. Varje land som undertecknat konventionen ska ta fram nationella aktionsplaner för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald

Konventionen är bred och omfattar såväl den vilda mångfalden som domesticerad mångfald. Den innehåller bestämmelser om nyttjandet av biologiska resurser och om genetiskt modifierade organismer (GMOs). Konventionen greppar över hela det biologiska livet på jorden; biosfären. Den ger utrymme för varje land att utforma en självständig politik på området och att fullgöra åtagandet utifrån de egna, nationella förutsättningarna.

2.3 Nationellt arbete

Rio-konventionen innehåller artiklar och bestämmelser som innebär nationella åtaganden på många olika områden. Bland de viktigare kan framhållas:

- » Utvecklande av nationella strategier, planer eller program för biologisk mångfald
- » Integrera och involvera relevanta sektorer i arbetet med dessa
- » Identifiering och övervakning av biologisk mångfald

- » Bevarande i den naturliga livsmiljön, till exempel genom inrättandet av skyddade områden
- » Bevarande utanför den naturliga livsmiljön, t.ex. i genbanker
- » Utveckling av långsiktigt hållbara brukningsmetoder
- » Styrmedel (t ex lagar, förordningar, ekonomiska styrmedel)
- » Forskning, utbildning och medvetandegöra allmänheten
- » Konsekvensbedömning och minimering av skadliga effekter

2.4 Varför bevara den biologiska mångfalden?

2.4.1 Ekologiska tjänster

”Ekologiska tjänster” är olika tjänster som ekosystemen skänker människan och samhället utan att vi behöver reflektera över det. Mikroorganismernas frigörelse av näringsämnen och nedbrytning av föroreningar i mark och vatten är ett exempel, den för trädgårdsnäringen oundgängliga insektpollineringen är ett annat. Dessa tjänster är ”gratis” för oss, de bara finns där. Men för att upprätthålla detta måste vi bevara den biologiska mångfalden.

2.4.2 Många arter bär på nyttigheter, för människan

Tunga ekonomiska sektorer som skogs- och jordbruk och fiske är direkt beroende av ekosystemen och dess produktion. Den genetiska variationen kan också vara värdefull liksom den mängd av substanser som framställs i organismerna utgående från genernas tillverkningsinstruktioner.

I Uppsala har forskare gjort försök med proteiner från luktviole och åkerviole, två vanliga växter. Proteinerna ingår i en grupp som kallas cyklotider. Dessa påminner om en grupp ”försvarsproteiner” som ingår i människans immunförsvar. Förhoppningen är att de ska kunna utvecklas till nya cancerläkemedel (Ny Teknik nr 19 2005).

2.4.3 Estetiska värden

Livets variationsrikedom ger oss människor ovärderliga skönhetsupplevelser. Naturen har genom årtusendena fungerat som inspirationskälla för konst, litteratur och annat skapande. En rik livsmiljö ger förutsättningar för att vi ska må bra. Vi har möjlighet att uppleva olika naturtyper och arter och detta kan räknas som en del av vår välfärd.

Estetiska värden ger ofta möjligheter till turism och friluftsliv.

2.4.4 Etiska motiv

Den biologiska mångfalden är ett resultat av miljard år av evolution. Arter har utvecklats och arter har dött ut. De senaste århundradena har människan brett ut sig och det har ibland skett på andra arters bekostnad. Alla arter ”behövs” kanske inte för att upprätthålla de olika ekosystemen. Det som är avgörande är med vilken hastighet och i vilken omfattning förlusterna äger

Naturvårdsprogram

rum. Ekosystemen kan ”tippa över” vilket en del forskare anser har hänt i våra dagar i Östersjön.

Bevarande av biologisk mångfald kan mycket väl ses som ett grundläggande kriterium på hållbar utveckling. Med växter, djur och fungerande ekosystem i behåll bevarar vi också en god livsmiljö för människan. Till sist handlar det om vilken värld och vilken natur vi vill lämna över till kommande generationer.

2.5 Hotbild

Av Sveriges ca 50 000 kända arter har 42 % bedömts av Artdatabankens i Uppsala flora- och faunavårdskommittéer. Av dessa bedöms nära 10 % (1665 st) vara hotade så tillvida att arternas långsiktiga överlevnad i landet inte kan anses vara säkrad.

Den stora förändringen jämfört med tidigare rödlistor är att flera havslevande arter har minskat kraftigt under senare år och därför har förts upp på listan. En kontinuerlig försämring av havsmiljön har skett genom överfiske i kombination med övergödning och andra utsläpp.

Samtidigt har både gråsälén och vikaren fått en bättre situation genom ett aktivt skydd.

Förutom i havet verkar förhållandena ha blivit något sämre i jordbrukslandskapet och i fjällen.

Många fjärilar och vilda bin har drabbats av bristen på blomsterrika ängar. En del skalbaggar har gynnats av att skogsbolag och myndigheter nu i allt större utsträckning utför s.k. naturvårdsbränning i skogen.

En sammanfattande slutsats från rödlistningsanalyserna är att även om situationen för Sveriges arter fortfarande tycks försämrats, har försämringshastigheten bromsats. Den senaste tidens insatser i form av mer omfattande reservatsbildning, miljöstud, åtgärdsprogram och ökad hänsyn från de areella näringarna kommer också att ge positiva resultat framöver.

I Vimmerby kommun finns goda kunskaper när det gäller artgrupperna kärlväxter, däggdjur, fåglar och fiskar. För ryggradslösa djur, kräldjur och groddjur samt lavar, mossor, svampar och alger är kunskaperna sämre.

2.6 Hotade arter

2.6.1 Rödlistan 2005

Naturvårdsverket fastställer rödlistor över växt- och djurarter, som på uppdrag av verket med vissa intervall tas fram av Artdatabanken vid Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala. I Artdatabanken och dess 15 flora- och faunavårdskommittéer sker ett kontinuerligt arbete med uppdatering av information kring landets växt- och djurliv. Sedan några år tillbaka samlas informationen i olika databaser, vilka idag bl.a. innehåller mer än 800 000 fynduppgifter. Genom Artportalen, ett internetbaserat rapporteringssystem utvecklat av

Naturvårdsverket, kan även allmänheten idag redovisa observationer av arter tillhörande organismgrupperna kärlväxter, svampar, fåglar och fjärilar, vilket bl.a. innebär ökade kunskaper om rödlistade arters utbredning. Artportalen innehåller redan mer än 3 miljoner observationer. Den nu fastställda rödlistan är ett resultat av ett intensivt granskningsarbete inom Artdatabanken och dess kommittéer. Till grund för granskningen ligger kriterier och kategorier som utarbetas av Internationella naturvårdsunionen (IUCN). Kriterierna syftar till att ge objektiva regler för klassificeringen av arterna enligt deras risk för utdöende. När kriterierna i detta fall tillämpas på förhållandena i Sverige värderar de framför allt risken att arterna ska försvinna från landet.

De internationella kategorierna, såsom de tillämpas på nationell nivå, är följande:

RE	Regionally Extinct	Försvunnen
CR	Critically Endangered	Akut hotad
EN	Endangered	Starkt hotad
VU	Vulnerable	Sårbar
NT	Near threatened	Missgynnad
DD	Data Deficient	Kunskapsbrist
LC	Least Concern	Livskraftig
NE	Not Evaluated	Ej bedömd
NA	Not Applicable	Ej tillämplig

Arter inom kategorierna Akut hotad (CR), Starkt hotad (EN) och Sårbar (VU) betecknas som HOTADE. Arter inom kategorierna från Försvunnen (RE) till Kunskapsbrist (DD) betecknas RÖDLISTADE, varav HOTADE sålunda är en delmängd. Arter i kategorierna Livskraftig (LC), Ej bedömd (NE) och Ej tillämplig (NA) är ej rödlistade.

Rödlistan ska ses som en del i det kunskapsunderlag som behövs i bl.a. frågor om markanvändning, inventeringar och naturvärderingar, framtagandet av åtgärdsprogram, säkerställande, vård och miljökonsekvensbeskrivningar. Rödlistan kan användas som ett viktigt medel i arbetet med att bibehålla den biologiska mångfalden. Fynd av rödlistade arter kan anmälas till Länsstyrelsen i Kalmar län, Artdatabanken i Uppsala eller till Samhällsbyggnadsförvaltningen, Vimmerby kommun.

Ett utdrag från Artdatabankens lista över rödlistade arter gjordes 2005 (Rödlistan för år 2005).

Då fanns följande noterat för Vimmerby kommun:

216 olika arter varav 51 kärlväxter, 16 mossor, 32 svampar, 18 lavar, 1 däggdjur, 27 fågelarter, 2 kräldjur-groddjur, 1 fisk, 14 steklar, 4 fjärilar, 1 tvåvinge, 48 skalbaggar, 1 hopprätvinge samt 1 blötdjur.

Sex arter räknas som utdöda (RE), fem arter är akut hotade

(CR), tjugo är starkt hotade (EN) och sextiotvå arter räknas som sårbara (VU). På rödlistan finns också 112 arter som är missgynnade (NT). För de 93 hotade arterna gäller att ca hälften av fynden gjorts för 50-150 år sedan och flertalet av dessa finns troligen inte kvar i kommunen.

Artdatabankens utdrag av listan för Vimmerby kommun är inte på något sätt heltäckande. Utter finns t.ex. inte med trots att det är välkänt genom inventeringar att den arten finns i Vimmerby kommun. Man har inte heller hunnit få med de arter som är nya på rödlistan.

I objektsdelen av detta Naturvårdsprogram finns utdraget av listan för Vimmerby kommun.

Förteckningen över alla berörda arter finns på Artdatabankens hemsida där även en beskrivning av rödlistesystemets utformning finns. Rödlistan finns också i skriftlig form: Rödlistade arter i Sverige 2005 – The 2005 Red List of Swedish Species. Artdatabanken, SLU, Uppsala. Gärdenfors, U. (ed.) 2005.

3 Naturen i Vimmerby kommun

3.1 Geologi

Geologiska processer har skapat viktiga förutsättningar för dagens flora och fauna. Eftersom geologin utgör ”golvet” i ekosystemet är det nödvändigt att ett ekologiskt betraktelsesätt också tar hänsyn till geologin. Av den geologiska mångfalden kan vi lära oss att förstå såväl jordens uppbyggnad som livets utveckling samt hur geologin har skapat våra livsförutsättningar. Bevarande av den geologiska mångfalden bör ses som lika viktigt som bevarande av den biologiska mångfalden. Biologi och geologi är nära sammanknutna och beror av varandra.

3.1.1 Berggrund och topografi

Berggrunden i Vimmerby kommun domineras av smålandsgranit som bildades för ca 1800 miljoner år sedan. Några områden med smålandsporfyr finns utspridda i kommunens södra del. Porfyren bildades ungefär samtidigt som graniten.

Sprickzonerna i berggrunden, som i huvudsak har en riktning mot SO till SSO och syd, återspeglas av dalgångarnas sträckning. När inlandsisen formade landskapet skedde det med störst resultat i berggrundens sprickzoner. Sprickzoner med klart avvikande orientering från isrörelseriktningen förekommer men framträder inte så tydligt i naturen och är ibland helt dolda av jordtäcket. Höga bergsstup förekommer på sina ställen längs dalgångarna.

Hängklevsberget i Silveråns dalgång. Foto: Björn Holm

Vimmerby kommun är bitvis ett kraftigt kuperat landskap och i anslutning till dalgångarna vid Silverån, Stångån och söder om sjön Juttern är nivåskillnaderna särskilt markanta.

De mestadels öppna och bitvis uppodlade dalgångarna tillsammans med intilliggande höjdområden resulterar i många storslagna vyer som t.ex. vid sjön Krön och Djursdala.

Dalgången vid Djursdala Foto: Björn Holm

3.1.2 Jordarter

Kommunen har rika förekomster av glacifluvialt material och genomkorsas i nordväst-sydostlig riktning av mäktiga isälvs- och issjöavlagringar. Sju stråk kan urskiljas i terrängen: Silverådalens avlagringar, Stångådalens avlagringar, Krönsänkans västra avlagringar, Juttern-Bysjönsänkans avlagringar, Frödingeavlagringarna, Lockneviavlagringarna samt Tunaåsen.

Moränen uppträder i huvudsak som ett täcke på berggrunden. Vi Örsåsa och Flaka har drumlinier bildats. De är bildade av bottenmorän som avsatts runt ett uppstickande bergsparti och har formen av en valrygg.

Vimmerbylinjen är beteckningen på ett sk israndläge. Linjen

Naturvårdsprogram

utgörs av ryggar av morän och isälvsmaterial som avsatts längs med iskanten när inlandsisen smälte av. Linjen sträcker sig österut från Vimmerby till Harstena i skärgården norr om Västervik. Västerut sträcker sig linjen över Bellö och Eksjö runt Vätterns södra ände och upp väster om Vänern. Organiska jordarter finns i form av myrar. Det är vanligt med små gölar med gungflyn omgivna av tallmossar. Större mossar är oftast påverkade genom dikning eller andra ingrepp. Bland de små mossarna finns några ostörda, t.ex. mossen vid Halsebo. På flera av de större mossarna har man tidigare brutit bränntorv. Detta gäller t.ex. Hällestadsmossen och Höghultamossen några kilometer nordväst om Tuna samhälle och Järpekulle mosse samt mossarna mellan riksväg 34 och Norra Krön.

Åsparti vid Hjorten. Foto: Björn Holm

3.2 Naturgeografi

Vimmerby kommun i Kalmar län omfattar en area på totalt 1225 km². Vattenarealen är på ca 80 km² och landarealen på ca 1145 km². Kommunen utgörs av åtta socknar, Pelarne,

Högsta Kustlinjen i Vimmerby kommun. Området västerom heldragen linje ligger ovan HK.

Rumskulla, Södra Vi, Djursdala, Locknevi, Frödinge, Tuna samt Vimmerby.

Nordiska ministerrådet har delat in Norden i naturgeografiska regioner (1984). Norra delen av Kalmar län och hela Vimmerby kommun tillhör region nr 13, ”Sydsvenska höglandets centrala och östra delar”.

Regionen består av två landskapstyper, sprickdalslandskap i de östra delarna och kullig terräng i de västra.

Sprickdalslandskapet kännetecknas av höjdryggar med tunt eller inget jordtäckte som omväxlar med långsmala, ler- eller vattenfyllda dalgångar. Den kulliga terrängen i väster utgörs av en utlöpare av sydsvenska höglandet med ett kuperat landskap och relativt stora höjdskillnader.

Karakteristiskt för sprickdalsterrängen är att mer än hälften av landytan upptas av kalt berg.

Jordlagren, i huvudsak finsediment på dalbottenarna, innehåller i många fall kalkhaltigt material som av inlandsisen transporterats ned från kalkområdena i Östergötland.

Bergkullsterrängen västerut kännetecknas av morän och grus. Isälvs materialet uppträder som åsar och deltan.

Den kulliga terrängen återfinns i huvudsak över Högsta Kustlinjen, medan sprickdalslandskapet ligger under HK.

Kommunens högsta punkt är belägen nordväst om Grönsved i Rumskulla församling på drygt 290 meter över havet. I sydost finns den lägsta punkten som är inloppet till Slissjön. Sjöns yta ligger ca 35 meter över havet.

3.3 Kulturgeografi

Nordiska ministerrådet har också delat in Sverige i ”Agrara kulturlandskapsregioner” (1987:3). Västra delen av Vimmerby kommun tillhör i detta sammanhang ”Sydsvenska höglandets skogsbygder” medan östra delen tillhör ”Östra Götalands mellanbygder”.

”Slättbygden” finns längs kusten upp till Mönsteråstrakten. Mellanbygden är ett övergångsområde mellan slätten och skogsbygden. Landskapet är småbrutet och här finns många sjöar och våtmarker.

De tidigaste spåren av människor i Vimmerby kommun är från 6000-talet f. Kr. och i form av stenyxor. Den tidigaste boplatsen som kunnat dokumenteras finns i Djursdala och är från den yngre stenåldern. Med tiden togs större delen av kommunens område i anspråk och det finns gott om lämningar från olika tidsåldrar. Människorna blev alltmer bofasta och de områden som utgjorde centralbygder under järnåldern (ca 400 f Kr – 1050 e Kr) är desamma som idag. Här finns alltså en stark kontinuitet i utnyttjandet av landskapet för odling och boskapskötsel.

3.4 Sjöar och vattendrag

Vatten är ett av jordens vanligaste ämnen. Det transporteras mellan atmosfären, markvattnet, grundvattnet, ytvattnet (is,

snö, sjöar och vattendrag), havsvattnet och organismerna i ett globalt kretslopp. Människokroppen består av ca 70 % vatten och ingår också i vattnets kretslopp. Vattnets egenskaper med stor lösningsförmåga, ytspänning och god förmåga att lagra värme gör att vatten har en avgörande betydelse för livet på jorden. Rent vatten är nödvändigt och livsviktigt för allt liv på jorden. Varje människa behöver ca 3 liter vatten per dygn. Vatten utnyttjas till kraftproduktion, bevattning, transporter, dricksvatten och som lösningsmedel. Vattenområden har ett mycket stort rekreativvärde. En stor del av vårt friluftsliv sker vid vatten. Vatten ger oss skönhetsupplevelser och upplevs som oaser i landskapet. Sjöar och vattendrag är mycket viktiga för den biologiska mångfalden. I sjöarnas strandzoner förekommer ett myller av liv och längs vattendragen finns en artrikedom som tillhör landets största.

3.4.1 Vattendrag

Inom Vimmerby kommun finns delar av 5 olika huvudavrinningsområden: Stångån, Botorpsströmmen, Marströmmen, Virån och Emån.

Stångån rinner upp i grannkommunerna Ydre och Kinda och rinner genom de västra delarna av Vimmerby kommun. Vid Storebro vänder ån och rinner norrut förbi Vimmerby tätort och genom sjöarna Krön och Juttern tillbaka till Östergötland. Till Stångån hör ett flertal biflöden som t.ex. Lillån, Vervelån, Grytgölsbäcken, Nylingeån och Djursdalabäcken.

Botorpsströmmens avrinningsområde täcker nordöstra delen av kommunen och avrinner via sjön Yxern. Biflöden här är Gröppleån, Hällån/Venån och Vanstadån. Marströmmen finns i sydöstra delen av kommunen och avrinner genom Tunaån via Bredsjön och Kulltorpsjön.

En av Viråns källsjöar är Solnen och Emån representeras av Silverån.

Huvudavrinningsområden i Vimmerby kommun.

St= Stångån Bo= Botorpsströmmen, Ma= Marströmmen, Vi= Virån, Em= Emån (Se även del 2c)

Vattnets hastighet i åar och bäckar varierar mycket, från försande till lugnflytande. I vattendragen har det utvecklats mycket speciella ekosystem, samhällen med växter och djur som är anpassade till varandra, till vattendragets strömhastighet och andra egenskaper hos vattnet.

Ett naturligt vattendrag skuggas i hög utsträckning av buskar och träd i strandzonen. Skuggningen och vattnets strömning gör att vattnet blir syrerikt, svalt och med ständig tillgång till fiskföda. Födoproduktionen i ett mindre vattendrag är beroende av en kontinuerlig tillförsel av näring i form av organiskt material som grenar, löv etc. Detta material ger förutsättningar för bottenfaunan som i sin tur utgör föda åt fiskarna.

Förändringar av de naturliga förutsättningarna missgynnar de djur som är specialanpassade till en viss miljö. Det kan vara uppdamning av vattendraget eller avverkning av buskar och träd intill vattendragen. Det kan också vara försurning eller övergödning av vattendraget.

I många vattendrag finns dammbyggnader som används eller tidigare har använts för kvarndrift, elproduktion eller annat liknande. Flera av de som inte används idag skulle med enkla medel kunna rivas ut. Ofta krävs det dock en ändring av en gammal vattendom.

Uppdamningen vid Lilla Verveln Foto: Björn Holm

3.4.2 Sjöar

I Vimmerby kommun finns ca 340 sjöar som är större än 1 ha. De tillhör 5 olika avrinningsområden: Stångån, Botorpsströmmen, Marströmmen, Virån och Emån.

Sjösystemen följer sprickdalarna som oftast har en sträckning från norr eller nordväst mot söder eller sydost. Stångån är ett undantag. Från Ydrefors rinner den söderut men efter att ha passerat Storebro vänder ån sin riktning norrut. Avrinningen sker via Åsunden till Motala ström som rinner ut i Bråviken vid Norrköping.

Kunskaperna om sjöarnas fauna och flora är ofta begränsade och behöver förbättras betydligt.

Alla sjöar har påverkats av mänskliga aktiviteter. Nedfall av luftföroreningar som orsakar försurning och övergödning har

Naturvårdsprogram

överallt mindre eller större påverkan. Sjöarna i Vimmerby kommun är förhållandevis lindrigt drabbade eftersom de flesta sjöarna här har en god buffringsförmåga mot sura ämnen. I jämförelse med de västra delarna av Sverige är nederbörds mängderna mindre och det sammanlagda nedfallet är alltså mindre. Nedfallet av svavelsyra som tidigare varit det största problemet har minskat radikalt eftersom utsläppen både i Sverige och andra länder har minskat. Fortfarande släpps mycket kväveoxider ut via biltrafik och annan förbränning och detta orsakar också försurning av sjöar och vattendrag. Många sjöar har sänkts för att vinna mark för bete, åker eller skogsplantering. Sjösänkningar ökar hastigheten på den naturliga eutrofieringen liksom utsläpp av avloppsvatten. I de kommunala avloppsreningsverken reduceras halterna av bl.a. näringsämnen men trots det sker en påverkan på berörda sjöar och vattendrag.

En del sjöar är också drabbade av höga halter av kvicksilver. Orsakerna är delvis okända men luftföroreningar är en källa och vissa skogsbruksmetoder är en annan.

En pågående trend i våra vatten är att färgtalet ökar, sjöar och vattendrag blir generellt mer humösa. Det har flera orsaker varav en är klimatändringar. Vi får ett varmare klimat och nedbrytningen av organiskt material ökar. En annan kan vara att nederbörds mängden ökar och en tredje orsak kan vara att skyddszoner saknas intill sjöar och vattendrag. Detta betyder att avverkningar görs ända ner till stränderna och urlakning av organiskt material sker lättare. Många sjöar är påverkade av reglering, ofta för kraftändamål. Sjön Yxern i kommunens östra del har en tillåten regleringsamplitud på ca tre meter. Sjöns ofta långgrundna stränder och dess växt och djurliv påverkas kraftigt av detta och sjöns höga naturvärden är hotade.

Sjöar brukar delas in i olika typer efter trofegrad eller näringsförhållanden. De flesta av sjöarna i kommunen är näringsfattiga. Många är klarvattensjöar.

3.4.2.1 Oligotrofa eller näringsfattiga sjöar

Klarvattensjöar

Ett stort antal av sjöarna i Vimmerby kommun är näringsfattiga. Bland exemplen kan nämnas Hjorten, Mossjön, Hökesjön, Gissen, Gebosjön, Älen, Solaren och Anen. Många är klarvattensjöar med stort siktdjup och blå/blågrön vattenfärg. Karakteristiska arter är abborre, gädda och mört. Flodkräfta fanns tidigare i de flesta av dessa sjöar och ända in på 1990-talet fanns två av länets finaste flodkräftebestånd i sjöarna Gissen och Mossjön. Typisk flora för klarvattensjöarna är notblomster, braxengräs, sylört, strandpryl, olika natearter och näckrosor. Pors växer ofta i strandkanten. Fågellivet är vanligen sparsamt men i vissa sjöar påträffas fiskgjuse och storlom. Häger, drillsnäppa, fiskmå, gräsand, kricka och ibland även storskrake kan ses. En artgrupp som är förbisedd men har stor

betydelse för det ekologiska systemet är kransalgerna. Den har påträffats i några av våra klarvattensjöar.

Humösa brunvattensjöar

De humösa sjöarna har tillrinningsområden bestående av myrar och barrskogar och är ofta små, näringsfattiga skogsgölar eller myrgölar med dybotten och kraftigt färgat vatten. Fisklivet är artfattigt, ibland finns endast abborre, och floran är mager med näckrosor och längs stränderna gungflyn med vitmossor, flaskstarr och andra arter. Exempel på dessa sjöar är Ålegöl sydost om Vimmerby och Flogölen söder om Storebro.

Ösjön, Södra Vi. Foto: Björn Holm

3.4.2.2 Eutrofa eller näringsrika sjöar

Näringsrika sjöar ligger ofta i lerslättnområden och det finns lera i Vanstadåns dalgång mellan Anen och Yxern samt i området norr om södra Krön. Några sjöar har blivit näringsrika efter sänkningar och tillförsel av näringsämnen som fosfor och kväve. Produktionen av plankton har ökat och växter som vass har brett ut sig. Det gäller t.ex. Krönsjöarna samt Tätsjön och Ytlången på gränsen mot Västerviks kommun. Vanstadsjön, Skruvhultesjön och Hunningen tillhör också dessa sjöar. I sådana här sjöar dominerar mört och braxen medan bladvass, kavelund och andra höga växter kantar sjön och ofta växer långt ut i den.

Mesotrofa sjöar, dvs måttligt näringsrika sjöar, är en typ mellan eutrofa och oligotrofa sjöar.

Dessa är oftast de artrikaste med inslag av arter från båda sjötyperna. Exempel är Juttern och Yxern.

Sjöarna Krön och Juttern har också påverkats av mänskliga aktiviteter. Sänkningar har gjorts vid ett flertal tillfällen och Jutterns vattenstånd regleras genom en damm vid Lögefall. Krön påverkas av utsläpp av renat vatten från

avloppsreningsverken i främst Vimmerby och Södra Vi men även Storebro. Sjöarna är också omgivna av jordbruksmarker varifrån näringsämnen och organiskt material tillförs.

En del sjöar som är relativt djupa och är belägna under eller i höjd med Högsta Kustlinjen hyser s.k. glacialrelikta kräftdjur. De anses ha blivit kvar i dessa sjöar i samband med isens avsmältning efter istiden. I Vimmerby kommun har sådana små kräftdjur påträffats i sjöarna Nedre Spillen, Solaren, Juttern samt Möckeln och Bredsjön i Tuna socken.

De olika vattendragen berör oftast flera olika kommuner och ibland även flera län. För att bättre kunna samarbeta runt de problem som finns i samband med sjöar och vattendrag och som delvis nämnts ovan, har det på många ställen bildats s.k. vattenvårdsförbund. Sedan 2005 är Vimmerby kommun medlemmar i Motala ströms vattenvårdsförbund och kan därmed bidra till att utveckla skyddet av vattnet. För Botorpsströmmen och Marströmmen borde det kunna bildas vattenvårdsförbund.

3.5 Skogen

Skogen fyller en biologisk, ekonomisk och social funktion. Skogen har en viktig roll i ett biologiskt och ekologiskt perspektiv. Den fungerar som livsmiljö för många arter och svarar för s. k. ekosystemtjänster som lagring av kol, fungera buffrande vid störningar och att vara en viktig del vid processer som jordmånsbildning och klimatpåverkan.

Skogsindustrin står för den största nettoexporten i Sverige och 90 000 personer är direkt sysselsatta inom skogsbruket och skogsindustrin. Dessutom tillkommer en stor mängd indirekta arbeten t.ex. transporter.

Skogens sociala värden blir allt viktigare när skogen inte längre är en naturlig del av människors vardag. Skogen bidrar till människans välfärd, med t.ex. natur- och kulturupp-levelser, rekreation, estetik, folkhälsa, bär, svamp och jakt. Skogen har också pedagogiska värden och stor betydelse för turismen. En stor del av Sveriges befolkning gör regelbundna besök i skogen och ungefär en halv miljon svenskar sysslar med jakt.

3.5.1 Barrskog

Barrskog dominerar skogsvegetationen i kommunen. På åsarnas rullstensgrus och på fattig morän hittar vi oftast ristallskogar. Vanliga risväxter är lingon och ljung. I bottenkiktet växer kvastmossa och väggmossa tillsammans med renlavar. Äldre tallskog med glesare markvegetation hyser ibland mindre vanliga växter som mosippa, ryl, grönpyrola och knärot.

Hällmarkstallskog förekommer på renspolade hållar mest i kommunens sydöstra del.

Gransskogar finns på moränmarker och ofta på marker som tidigare utnyttjats som hagar eller skogsbete. På nedlagda åker-

eller hagmarker har oftast planterats så täta granbestånd att mycket få kärlväxter kan växa där.

Den vanligaste typen av granskog är den naturligt uppkomna blåbärsgranskogen. Här växer blåbär och lingon tillsammans med ängskovall, vårfryle och kruståtel. I bottenkiktet finns mossor som husmossa, väggmossa och kvastmossa.

På mer näringsrik mark tillkommer arter som vitsippa, harsyra och ekorrhör.

Sumpgransskog är en viktig biotop för bl .a. skogsfågel och många hotade och hänsynskrävande insekter och kryptogamer förekommer här.

3.5.2 Lövskog

Lövskogar är betydligt mindre vanliga i Vimmerby kommun än barrskogar.

Kring sjöar och i kulturbygder finns dungar av ädel lövskog främst ek. Ask, lönn, lind, alm och fågelbär förekommer också. På toppen av Lindekullen vid Tuna samhälle finns en bokskog som planterades där för ca 100 år sedan. Asken är vanlig som alléträd och är ofta hamlad.

Björkhagar är vanliga betesmarker. Klibbal förekommer vid sjö- och åstränder men även i sumpskogar och kärr där det kan bildas s.k. sockelalar.

Här finns lövängsrester med hamlade träd och här finns sekundära lövskogar. I svåråtkomliga bergbranter växer ofta grova aspar tillsammans med gran.

Lövskogarna är ofta mer artrika än barrskogen.

3.5.3 Länsstrategi för att bevara värdefull skogar i Kalmar län

Naturvärdena i länets skogar skyddas enligt ny strategi. Dom mest skyddsvärda skogarna skyddas och staten tar stort ansvar för att bevara sina egna skogar. Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen har i maj 2006 beslutat och gemensam länsstrategi för naturreservat, biotopskyddsområden och naturvårdsavtal för att bevara värdefulla skogar i Kalmar län. Strategin bygger på Nationell strategi för formellt skydd av skog och miljö kvalitetsmålet Levande skogar. Målet är att inga fler skogar med höga naturvärden, t ex så kallade nyckelbiotoper, ska förloras innan år 2010.

3.6 Det öppna odlingslandskapet

Det öppna landskapet, jordbrukslandskapet, är ett resultat av många generationer jordbrukares hårda arbete för försörjning av familjen. Stenmurar och odlingsrösen vittnar om deras möda för att bryta och odla marken. Större sammanhängande jordbruksområden finns i Stångådalen, Pelarne, Frödinge, Djursdala, Locknevi och Tuna. Det kuperade landskapet har skapat små brukningsenheter, som främst lämpar sig för kreatursskötsel.

Betet skedde förr i naturliga betesmarker, hagar. Slåttern var

Naturvårdsprogram

betydligt vanligare, t.ex. så var området kring Stångån vid Vimmerby, före utdikningen på 1800-talet, en enda stor (ca 10x2 km) slåtteräng.

Bondens landskap blev ett rum för biologisk mångfald och öppenheten gav ökat utrymme för gamla arter men skapade också utrymme för nya arter av såväl växter som djur. Åkerholmar, öppna diken och stenmurar är exempel på livsmiljöer som är direkt knutna till odlingslandskapet. Odlingslandskapet är en förutsättning för naturlandskapet och tvärtom. Jordbrukets nya arbetsmetoder gör att det gamla öppna odlingslandskapet blir mer och mer sällsynt. Åkrar och slåtterytor har lagts ihop till större enheter, ängslador har försvunnit, diken har kulverterats, åkerholmar har rensats bort och odlats upp. Vi får ett rationellt och lättskött landskap och mångfalden går förlorad. Växt- och djurliv som gynnas eller är beroende av hävden får mindre utrymme och riskerar att försvinna. Många av de arter som är hotade i vårt land idag är knutna till odlingslandskapet.

Örsåsa äng Foto: Björn Holm

Vimmerby kommun är mycket starkt förknippat med detta öppna landskap. Man kan säga att det är en del av kommunens identitet. Därför är det särskilt viktigt att se till att bevara detta för framtiden. Vår generation har ett särskilt ansvar eftersom vi nu kan se vad som håller på att hända.

3.6.1 Ängs- och hagmarker

Ängs- och hagmarksinventeringen 1989

De naturliga ängs- och hagmarkerna representerar stora natur- och kulturvärden som i snabb takt utarmas eller försvinner. För att lokalisera och klassificera kvarvarande arealer opåverkade slåtter- och betesmarker gjordes en landsomfattande inventering 1987-1992.

Vimmerby kommun inventerades under 1989. Man undersökte 280 områden i fält. 69 av dessa klassades mellan I – III. 73 områden är av visst naturvärde (klass IV) och resterande

objekt var antingen gödslade, barrträdsplanterade eller igenväxta.

En enda slåtteräng hittades, Sundsängen i Södra Vi. Resten sköttes genom beteshävd.

	Antal objekt	
Högsta naturvärde	klass I	2
Mycket högt naturvärde	klass II	10
Högt naturvärde	klass III	57

I slutet av 1980-talet fanns ca 2 500 ha betesmark i kommunen. Den naturliga betesmarken täcker en areal på 615 ha (klass I – IV). Hagmarker med en blandning av olika lövträd och björkhagar är de vanligaste hagmarkstyperna. Slåtterängar upptar endast 0,6 ha av de naturliga fodermarkerna.

Ängs- och betesmarksinventering i Kalmar län 2002-2004

Syftet med denna inventering var att skapa ett lättillgängligt underlag för utvärdering och uppföljning av natur- och kulturmiljökväligheter i ängs- och betesmarker samt fungera som underlag för fysisk planering och ärendehantering. Urvalet baseras på marker som antingen har miljöersättning via Miljö- och landsbygdsprogrammet och/eller inventerades i ovan nämnda Ängs- och hagmarksinventering. Kompletteringar har gjorts baserat på ett relativt omfattande källmaterial. Så småningom ska sökning kunna ske i databasen Tuva ner på församlingsnivå och de enskilda markerna ska kunna listas och presenteras.

I Vimmerby kommun inventerades sammanlagt 1 988 ha fördelat på 654 objekt.

	Objekt	Ha
Betesmarker	508	1 603
Slåttermark	5	2
Bete/Möjlig äng	40	172
Skogsbete	1	2
Ej aktuell	76	149
Restaureringsbar	24	60
Summa	654	1 988

Kategorin bete/möjlig äng innebär att marken är beteshävdad idag men observation av slåttergynnade arter har gjorts.

3.7 Våtmarker

För att få ett bättre planerings- och beslutsunderlag för att möta ökande exploateringsanspråk på våtmarkerna i Kalmar län

beslutades att en inventering av länets våtmarker skulle göras. Den genomfördes under åren 1981-82. Alla sammanhängande våtmarksområden, större än tio hektar, inventerades. Eftersom Kalmar län är relativt fattigt på våtmarker, inventerades även ett större antal objekt som var mindre än tio hektar. Det visade sig att det fanns väldigt få helt ostörda objekt. De flesta är påverkade av dikning, torvtäkt, kraftledningar, vägar m.m. 50 objekt bedömdes vara särskilt värdefulla (klass-1-objekt) varav 7 stycken i Vimmerby kommun.

Mosse vid Halsebo Foto: Björn Holm

Våtmarkens olika funktioner i det ekologiska sammanhanget:

Vattenrening

Våtmarker reducerar kväve och fosfor men också t.ex. tungmetaller och miljögifter. Våtmarker tar hand om diffusa utsläpp från t.ex. jordbruket men fungerar även som ett steg i avloppsvattenrening.

Biologisk mångfald

Våtmarker ökar den biologiska mångfalden i landskapet. Våtmarkerna används, tillfälligt eller permanent, av många olika arter för t.ex. födosök, förökning eller som rastplats

Vattenmagasinering

Våtmarker kan bidra till att jämna ut flödesvariationer. Vatten som magasineras i våtmarker kan utnyttjas för t.ex. bevattning.

Livskvalitet

Våtmarker kan vara till direkt glädje för oss. Exempel är friluftsliv, sportfiske, jakt, fågelskådning, naturupplevelser, landskapsbilden, turism, skola och undervisning.

Produktion och resursåtervinning

Våtmarker erbjuder möjligheter att producera t.ex. bioenergi och att återcirkulera näringsämnen till jordbruksmark.

4 Lagstiftning för värdefulla naturområden

4.1 Områdesskydd

Miljöbalkens andra avdelning handlar om Skydd av naturen.

7 kapitlet behandlar skydd av områden medan 8 kapitlet innehåller Särskilda bestämmelser om skydd för djur- och växtarter. Skyddet innebär att värdefulla miljöer och känsliga arter skyddas där de finns kvar idag. Områdenas värde som livsmiljöer för växter och djur är ofta den främsta grunden för skyddet. Kulturmiljövärden och värden för rekreation och friluftsliv ingår också ofta i syftet med skydd av områden. Den svenska lagstiftningen ger möjlighet till skydd av såväl områden som arter och organismgrupper. Områdesskyddet är den klart dominerande delen av naturskyddet, och innebär att naturvårdsmyndigheter med lagstöd inrättar **nationalparker**, **naturreservat** och **biotopskyddsområden**. **Kulturresevat** kan bildas med hjälp av samma bestämmelser som gäller för naturreservat.

Parallellt med dessa beslut som gäller för all framtid kan tidsbegränsade, civilrättsliga avtal om skydd och skötsel av vissa områden tecknas mellan skogsvårdsmyndigheterna och markägare, s.k. **naturvårdsavtal**.

I Förordning (1998:1252) om områdesskydd enl. miljöbalken m.m. finns i Bilaga 1 listade de naturtyper som har ett generellt biotopskydd:

1. Alléer
2. Källor med omgivande våtmark i jordbruksmark
3. Odlingssänen i jordbruksmark
4. Pilevallar
5. Småvatten och våtmarker i jordbruksmark
6. Stenmurar i jordbruksmark
7. Åkerholmar

Skogsvårdsstyrelsen får enligt samma förordnings bilaga 2 utse särskilt skyddsvärda mark- eller vattenområden som biotopskyddsområden. Det gäller arton olika områdestyper i skogsmark.

- » Totalt 4 900 000 hektar mark- och vattenområden i en stor mångfald naturtyper - inte bara i skogar - är skyddade.
- » Det motsvarar nästan 11 % av Sveriges yta.
- » Totalt 900 000 hektar produktiv skogsmark är formellt skyddad som nationalpark, naturreservat, biotopskyddsområde och naturvårdsavtal.
- » Det motsvarar 4 % av den produktiva skogsmarken.

Ett särpräglad naturföremål får av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som **naturminne**. Idag används denna skyddsform sällan eller aldrig.

Ett område får förklaras som **djur- eller växtskyddsområde** av länsstyrelsen eller kommunen.

Strandskydd råder vid havet och vid insjöar samt vattendrag. Det gäller generellt för både vattenområdet och landområdet intill 100 meter från strandlinjen vid normalt vattenstånd.

4.1.1 Naturreservat

Vimmerby kommun är den enda kommunen i Kalmar län som inte har något naturreservat.

4.1.2 Nationalpark

En av grundtankarna bakom nationalparksinstitutet är att parkerna ska tjäna som orörda referensområden för forskning och miljöövervakning.

Norra Kvill avsattes som nationalpark 1928. Området utgörs av urskogsartad barrblandskog på starkt kuperad och blockig moränmark i utkanten av det småländska höglandet. 1994 utökades parken till sin nuvarande omfattning och 1995 utsågs Norra Kvill till Natura 2000-område enligt habitatdirektivet.

4.1.3 Biotopskydd

Det är vanligt att livsmiljöer som har stor betydelse för växt- och djurarter bara påträffas som små spridda öar i ett mer alldagligt landskap. I den svenska lagstiftningen finns en möjlighet att avsätta sådana områden som s.k. biotopskyddsområden.

Skogsvårdsstyrelserna ansvarar för detta naturskydd om biotoperna ligger på skogsmark.

De områden som kan få denna status är, enligt lagtexten, ”mindre mark- eller vattenområden som utgör livsmiljö för hotade djur- eller växtarter eller som annars är särskilt skyddsvärda”. Syftet med att skapa biotopskyddsområden är alltså enligt lagtexten förhållandevis entydigt de biologiska värdena.

Det är vanligt att storleken på områdena som skyddas är 2-5 hektar.

Rätten att färdas och vistas kan regleras i områdena, men i övrigt formuleras inga föreskrifter eller förbud för varje särskilt område. Det finns i stället en allmän regel från lagtexten, som säger att det i områdena inte får bedrivas verksamhet eller vidtas åtgärder som kan skada naturmiljön.

Dit räknas bl.a. röjning, gallring och annan avverkning av skog, men också sådant som grävning, utfyllning med massor eller byggande av väg.

Vad innebär ett beslut om biotopskyddsområde?

- » Området skyddas för all framtid och märks upp i terrängen.
- » Äganderätten till marken eller jakträtten påverkas inte av beslutet. Markägaren avstår från möjligheten att bedriva skogsbruk inom området. Åtgärder som kan skada naturvärdena är inte tillåtna.
- » Markägaren får ersättning för det intrång i sitt brukande som följer av beslutet. Staten ersätter med ett belopp som motsvarar fastighetens minskade marknadsvärde. Intrångsersättning betalas ut som ett engångsbelopp.

I Vimmerby kommun fanns 2005. 8 st biotopskyddsområden förklarade med stöd av Miljöbalken. Den sammanlagda ytan är 16,5 ha. Av dessa finns sex områden i norra delen av Locknevi socken, ett nordväst om Gullringen samt ett område i Norra Kvills Nationalpark.

4.1.4 Naturvårdsavtal

Naturvårdsavtalet är ett civilrättsligt avtal som tecknas mellan skogsvårdsstyrelsen och markägare som är intresserade av naturvård. Syftet med avtalet är att bevara, utveckla eller skapa områden med höga naturvärden.

Avtalen är normalt 50-åriga och kan ses som en del av det långsiktiga skogsskyddet. Markägaren får viss ekonomisk ersättning för de begränsningar i brukandet som avtalet medför. Ibland tecknar markägarna dock avtalet utan att begära någon ekonomisk ersättning.

Naturvårdsavtal passar bra för områden som redan har höga naturvärden eller för områden som inom en nära framtid har förutsättningar för att utveckla höga naturvärden, bl.a. genom inslag av naturvårdande skötsel. Områdena har vanligtvis en storlek på mellan 3 till 20 hektar.

Stora avtalsområden på över 100 hektar förekommer.

Naturvårdsavtalens medelareal är cirka 6 hektar.

De tydligast uttalade syftena med naturvårdsavtalen handlar om naturvärden. Eftersom de skyddade biotoperna dock ganska ofta är en del av det hävdade odlingslandskapet så har i praktiken även kulturmiljövärden betydelse. Ibland har avtalsområdena också betydelse för rekreation och friluftsliv.

Naturvårdsavtalet innebär:

- » Ett frivilligt avtal mellan två jämbördiga parter - markägaren och staten.
- » Äganderätten till marken eller jakträtten påverkas inte.
- » Avtalet reglerar hur naturvärdena ska bevaras och utvecklas. Naturvårdande skötselåtgärder som gynnar naturvärdena ska i regel utföras. Normalt utför markägaren skötselåtgärderna på egen bekostnad, och virket tillfaller då honom eller henne. Det finns dock inget krav på att utföra åtgärderna.
- » Avtalet gäller under en viss tid, vanligen 50 år. Den långa avtalstiden är ofta nödvändig för att syftet med avtalet ska hinna uppnås. Området märks ut i terrängen.

År 2002 omfattade naturvårdsavtalen 16 000 hektar produktiv skogsmark, år 2010 uppskattar Skogsvårdsstyrelsen detta till 50 000 hektar produktiv skogsmark.

I Vimmerby kommun finns hittills två naturvårdsavtal med en sammanlagd yta på 5,4 ha.

4.1.5 Naturminne

I Vimmerby kommun finns fyra naturminnen avsatta enligt MB 7 kap 10 §. Naturminne har samma status som naturreservat men det gäller föremål i naturen, inte områden. Naturminnesförklaringen får dock omfatta även det område på marken som krävs för att bevaranaturföremålet och ge det behövligt utrymme.

I Vimmerby kommun är Kvilleken, en lönn vid Ungstorp, Runkesten i Rumsquilla samt Klockesten vid Skansebergen ca 1 km norr om riksväg 33 fredade som Naturminnen.

4.1.6 Område med skydd enligt MB 4 kap 6 §

I bl.a. Emån med tillhörande käll- och biflöden, i Vimmerby kommun Silverråns avrinningsområde, får inte vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål utföras.

4.1.7 Allemansrätten

I 2 kap. 18 § regeringsformen stadgas, att oberoende av det skydd som grundlagen ger den enskildes äganderätt ”alla skall ha tillgång till naturen enligt allemansrätten”. Allmänhetens rätt har alltså numera stöd i Sveriges Grundlag.

I övrigt nämns allemansrätten i svensk lagstiftning bara i Miljöbalken 7 kap 1 §: Var och en som utnyttjar allemansrätten eller annars vistas i naturen skall visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med den.

Allemansrätten innebär alltså både rättigheter och skyldigheter. Allemansrätten är den begränsade rätt var och en har att använda annans fastighet – mark och vatten – främst genom att färdas över den, åtminstone till fots, och under en kortare tid uppehålla sig där.

Man behöver inte fråga om lov men man har också skyldighet att undvika kränkning av hemfriden och markägarens ekonomiska intressen. Man är också skyldig att ta hänsyn till såväl djur- och växtliv som till andra människor i närheten.

4.1.8 Djur- och växtskyddsområde

Djur- eller växtskyddsområde kan inrättas om det behövs särskilt skydd för en djur- eller växtart inom ett visst område. I Vimmerby kommun finns det ett djurskyddsområde på en ö i sjön Hjorten.

4.1.9 Strandskydd

Syftet med strandskyddet är att trygga förutsättningarna för friluftslivet och att bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet. (Se karta sid 20 del 1)

Strandskydd gäller vid alla kuster, sjöar och vattendrag oavsett storlek. Det skyddade området är normalt 100 meter från strandkanten såväl på land som i vattenområdet och omfattar även undervattensmiljön. Länsstyrelsen kan under

vissa förutsättningar utvidga eller upphäva strandskyddet. Om det behövs för att tillgodose strandskyddets syften kan en utvidgning göras upp till 300 meter.

Strandskydd innebär förbud att vidta en rad åtgärder inom det skyddade området. Inom strandskyddat område är det inte tillåtet att

- » Bygga nytt eller ändra befintliga byggnader så att de kan användas till något annat ändamål,
- » Gräva eller förbereda för byggnationer,
- » Utföra anläggningar eller anordningar som hindrar eller försvårar för allmänheten att beträda ett område som annars är tillgängligt enligt allemansrätten. Ingreppen får heller inte väsentligt försämra livsvillkoren för djur och växter. Exempel på sådant kan vara båthamnar, bryggor, parkeringsplatser, golfbanor, att fälla träd eller gödsla.

Vissa åtgärder omfattas inte av det generella förbudet och behöver därför inte dispens. Det gäller framför allt ekonomibygnader eller andra anläggningar, anordningar eller åtgärder som behövs för jordbruket, skogsbruket, fisket eller renskötseln. Kraven är då att anläggningen eller åtgärden behövs inom näringen och att den måste ligga inom strandskyddat område.

Länsstyrelsen har ansvaret för att hantera frågor om strandskydd men kan delegera hela eller delar av ansvaret till kommunerna. För Vimmerby kommun gäller att Länsstyrelsen har delegerat frågorna om strandskydd till byggnadsnämnden. Där det tidigare har beslutats om landskapsbildsskydd har länsstyrelsen fortfarande ansvaret.

För att få dispens från strandskyddet krävs så kallade ”särskilda skäl” och att åtgärden inte strider mot strandskyddets syften. Exempel på särskilda skäl kan vara att marken redan är ianspråktagen, att en byggnad ersätter en tidigare byggnad som rivits eller brunnit ner eller att åtgärden tillgodoser friluftslivets behov.

Strandskyddet är ett allmänt intresse som väger tungt och därför ska frågan om dispens alltid bedömas restriktivt. Inom områden som är särskilt skyddsvärda ska särskilt stor restriktivitet gälla. Sådana områden kan vara: naturreservat, naturminnen, biotopskyddsområden, djur- och växtskyddsområden, Natura 2000-områden, riksintressen för framför allt natur och friluftsliv eller områden som annars har höga naturvärden eller stor betydelse för friluftslivet.

För ett planområde som omfattas av strandskydd kan länsstyrelsen besluta om att upphäva strandskyddet om det finns ”särskilda skäl”. De särskilda skäl som kan accepteras är desamma som gäller för beslut om enskilda dispenser.

Naturvårdsprogram

Vimmerby kommun ser det som angeläget att kunna erbjuda attraktiva boendemiljöer. Ett strandnära läge med sjöutsikt och närhet till bad och fiske är för många människor en sådan attraktiv miljö. I översiktsplanen har därför några områden valts ut och markerats som ”Utredningsområde för attraktiv boendemiljö i sjönära läge”.

4.1.10 Särskilda skyddade områden

Enligt miljöbalken 7 kap 27–28 §§ kan vissa betydelsefulla naturområden utses till särskilt skyddsområde enligt EU:s fågeldirektiv eller särskilt bevarandeområde enligt EU:s habitatdirektiv.

Medlemsländerna inom Europeiska Unionen, EU, bygger successivt upp ett nätverk av värdefulla naturområden som är av särskilt intresse från naturvårdssynpunkt. Nätverket kallas Natura 2000. Syftet är att värna om naturtyper och livsmiljöer (habitat) för de arter som EU-länderna har kommit överens om är av gemensamt intresse. I Förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. bilaga 3 finns en förteckning över de särskilda bevarandeområdena. Nätverket är färdigutbyggt men kan komma att kompletteras ytterligare. Flera tusen värdefulla naturområden inom EU ingår och där ska bevarandevärda arter och naturtyper bevaras för framtiden.

Att ett område är föreslaget av regeringen att ingå i Natura 2000 innebär bl a att verksamheter som planeras i eller utanför ett Natura 2000-område och som på ett betydande sätt kan påverka miljön, kräver tillstånd enligt miljöbalkens 7 kap § 28a. Tillståndsansökan ska innehålla en miljökonsekvensbeskrivning. Fortfarande kan dock olika verksamheter bedrivas och åtgärder utföras i Natura 2000-områdena så länge det som ska bevaras inte påverkas negativt och bevarandeplanen inte motverkas.

Följande områden i Vimmerby kommun ingår i nätverket:

Norra Kvill, Emån (Silverån), Djursdala, Gnöst, Grönsved, Viggasbo (Natura 2000-området kommer att byta namn till Väggeberg) samt Örsåsa.

En basinventering kommer att göras i varje område någon gång under perioden 2005-2007 och därefter tas beslut om bevarandeplaner där bevarandemål och åtgärder för att uppnå dessa mål presenteras. Till dess gäller preliminära bevarandeplaner.

Bevarandeplanerna innebär inga förpliktelser för kommunen. Syftet med Natura 2000-områdena är att bevara höga naturvärden och dessa bör utnyttjas som god PR för Vimmerby kommun.

4.1.11 Skydd för landsskapsbilden

Beslut om skydd för landsskapsbilden togs enligt Naturvårdslagen som gällde fram till Miljöbalkens tillkomst. De tagna besluten gäller fortfarande men kan upphävas av länsstyrelsen.

4.2 Skydd av arter

4.2.1 Artskyddsförordningen (1998:179)

Förordningen innehåller bestämmelser om fångst, dödande, tagande i naturen, handel och andra åtgärder med exemplar av djur- och växtarter som behöver skydd. Till förordningen finns en bilaga med alla de arter som anses ha ett särskilt intresse för den europeiska gemenskapen.

Sandödlan Foto: Björn Holm

4.2.2 Jaktlagen (1987:259) och fiskelagen (1993:787)

Jaktlagen med förordning innehåller bestämmelser om bl.a. jakttider för vissa arter av däggdjur och fåglar. Fiskelagen med förordning innehåller bestämmelser om bland annat fredade områden under vissa tider för olika fiskarter. Flodpärlmussla är också fredad enligt fiskelagen.

4.2.3 Fridlysning av djur

Samtliga arter av däggdjur och fåglar är fridlysta. Den som har jakträtt får under viss tid på året jaga de arter som är förtecknade i jaktförordningen. Många däggdjur är fridlysta året om, bl.a. samtliga fladdermusarter. De flesta fågelarter är fridlysta året om och fridlysningen gäller även bon och ägg. Samtliga arter kräldjur och groddjur är fridlysta. Bland dom ryggradslösa djuren finns också ett antal arter som fridlysta, t ex ekoxen och grön mosaiktrollslända.

4.2.4 Fridlysning av växter

I Kalmar läns fastlandsdel är bl a backsippa, mosippa, smörbollor och ärtvicker samt alla orkidéer fridlysta. Dessutom är ett fåtal arter av mossor, lavar och svampar fridlysta. Man får inte plocka eller på annat sätt döda eller

skada en individ som är fridlyst. Det är också förbjudet att ta bort eller skada frön eller andra delar från dessa arter.

4.3 Riksintresse för naturvård

Det finns Riksintressen för kulturmiljön, naturvärden och friluftslivet. Flera olika samhällsområden har möjlighet att utse Riksintressen. Kriteriet för Riksintressena är att de har **särskild betydelse för sitt samhällsområde och ska skyddas från påverkan**.

Områden med betydande nationella värden för naturvård, kulturmiljövård respektive friluftsliv ska klassas som riksintressen enligt miljöbalken. Områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård eller för friluftsliv skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Naturvårdsverket avgör vilka områden som är av riksintresse för naturvård respektive friluftsliv och Riksantikvarieämbetet är ansvarig när det gäller kulturmiljövårdens riksintressen. Områdena brukar även betecknas riksobjekt. De kan vara skyddade som naturreservat eller nationalpark, enligt miljöbalken, men de flesta är det inte.

I Vimmerby kommun anses fem områden ha nationellt värde för naturvärden:

NRO08008 Djursdalaområdet
NRO08009 Norra Kivill samt Ydrefors-Rumskulla-området
NRO08012 Silveråns dalgång
NRO08090 Våtmarker vid Krön
NRO08089 Örsåsa

Numret före namnet är ett områdesnummer där NRO betyder Naturvård Riksintresse Område, 08 är koden för Kalmar län och 008 är ett ordningsnummer.

4.4 Nyckelbiotoper

Nyckelbiotoper är skogsområden med mycket höga naturvärden. Dessa skogar har egenskaper som gör att de har en nyckelroll för skogens missgynnade och hotade djur och växter. Nyckelbiotoper har inventerats sedan 1990. Under inventeringen har man också registrerat andra objekt som har naturvärden, utan att nå upp till samma kvalitet som en nyckelbiotop. Resultatet används till rådgivning och planering av insatser för naturvärden. Syftet med inventeringen av nyckelbiotoper och andra naturvärden är att hitta biologiskt värdefulla miljöer i den svenska skogen, för att i framtiden kunna ge dessa ett lämpligt skydd och rätt skötsel.

Nyckelbiotoper

En nyckelbiotop är ett skogsområde som från en samlad bedömning av biotopens struktur, artinnehåll, historik och fysiska miljö har mycket stor betydelse för skogens flora och

fauna. Där finns eller kan förväntas finnas rödlistade arter. Med nyckelbiotop avses en biotop i vanlig mening, det vill säga en någorlunda enhetlig och avgränsningsbar livsmiljö som dessutom har en avgörande betydelse, en nyckelroll, för den hotade och sällsynta delen av skogens växter och djur. Begreppet nyckelbiotop är inte beroende av storleken. En nyckelbiotop kan vara allt från ett enskilt jätteträd eller en liten källa i södra Sverige till ett mycket stort, urskogslignande område i Norrlands inland. Nyckelbiotopsinventeringen är i första hand en biotopinventering och inte en artinventering, även om arter noteras om de påträffas.

Begreppet nyckelbiotop har i sig ingen juridisk innebörd, det finns alltså inget automatiskt skydd för nyckelbiotoper. Att identifiera och avgränsa nyckelbiotoper innebär inte att man samtidigt har utpekat att områden skall hanteras på ett visst, på förhand bestämt sätt. Inventeringen avser att på en så objektiv grund som möjligt ta fram kunskap om skogens naturvärden. Vid bedömningen görs en lägesbeskrivning utan några sidoblickar på hur det borde se ut eller vilka följdverkningar inventeringsresultatet kan få.

Objekt med naturvärden

Vid sökandet efter nyckelbiotoper har ibland miljöer blivit besökta där man konstaterat uppenbara och påtagliga naturvärden utan att objekten når upp till kvaliteten nyckelbiotop. Dessa objekt med naturvärden eller naturvärdesobjekt har så höga naturvärden att de ofta kan beskrivas som ”framtidnyckelbiotoper”, biotoper som på kanske 10–30 års sikt kan utvecklas till nyckelbiotoper. Någon systematisk sökning efter dessa objekt sker alltså inte, utan områdena registreras bara om de påträffas i samband med sökning av nyckelbiotoper.

Vanliga faktorer, utöver att de vanligtvis idag inte hyser eller förväntas hysa rödlistade arter, som ofta diskvalificerar dessa områden som nyckelbiotoper är för låg ålder, brist på död ved eller att skogliga åtgärder eller andra ingrepp nyligen utförts i dem.

Dessa objekt är av mycket stor betydelse i arbetet med att på lång sikt bevara och bygga upp förutsättningarna för den biologiska mångfalden i den svenska skogen. De kan ses som ett komplement till nyckelbiotoperna och kan överbygga de ibland stora avstånden mellan nyckelbiotoperna. Då det framöver sannolikt kommer att handla om att regionalt återskapa biotoper i landskapet kommer objekt med naturvärden att fungera som områden dit djur och växter med speciella krav på sin livsmiljö kan sprida sig.

4.5 Ekologiskt särskilt känsliga områden

Miljöbalken 3 kap 3 §: Mark- och vattenområden som är

Naturvårdsprogram

särskilt känsliga från ekologisk synpunkt skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön.

Följande typer av mark- och vattenområden anses särskilt känsliga ur ekologisk synpunkt och ska därför ges ett särskilt skydd.

- » Områden som är kraftigt påverkade av miljöstörningar
Försurningsdrabbade sjöar och markområden
Mark- och vattenområden som är särskilt påverkade av olika föroreningar
- » Områden med hotade växt- och djurarter t.ex. sandödlan, hasselsnok, utter, större vattensalamander, barbastell, mosippa, rödsyssla
- » Områden i övrigt som är särskilt känsliga och som samtidigt inrymmer särskilda ekologiska värden, t.ex. betydelse som genbank

Ängs- och hagmarker samt äldre kulturlandskap med lång obruten hävd

Ädellövskogar

Urskogslika naturskogar

Våtmarker med mossar, kärr, sumpskogar, strandängar och översvåmningsmarker som inrymmer särskilda ekologiska värden

Sjöar och vattendrag som har särskilt hög vattenkvalitet och samtidigt inrymmer särskilda ekologiska värden

Viktiga häckningsplatser för fåglar

Viktiga reproduktions- och vattenvägar för fisk

Områden med småbiotoper av särskilt ekologiskt värde i jord- och skogsbrukslandskapet

5 Mål för naturvården i Vimmerby kommun

Mål för naturvården har satts upp på internationell, nationell och regional nivå.

Övergripande kommunala mål anges i detta naturvårdsprogram. Målen ska uppfyllas genom ett åtgärdsprogram.

5.1 Internationella mål

Det internationella samarbetet kring miljön har stor utbredning genom främst FN, EU, Europarådet, Nordiska ministerrådet och Östersjösamarbetet. Flera konventioner inom

naturvårdsområdet har ratificerats av Sverige, t.ex.:

Bernkonventionen

Syftar till att skydda europeiska arter av vilda djur och växter och deras levnadsområden. Särskild vikt läggs vid skydd av arter som är hotade och sårbara.

Bonnkonventionen

Syftar till att skydda de vilda arter som regelbundet korsar nationella gränser. Under konventionen har även träffats bindande, regionala avtal som gäller i Sverige, bl. a. om fladdermöss och småvalar.

Helsingforskonventionen

Syftar till att skydda Östersjön.

Agenda 21

Handlingsprogram för hållbar utveckling inför det 21:a århundradet. Syftet är att komma till rätta med världens miljö- och utvecklingsproblem.

Washingtonkonventionen (CITES)

Reglerar den internationella handeln med utrotningshotade djur- och växtarter.

Ramsarkonventionen

Syftar till att skydda våtmarker globalt, särskilt som livsmiljöer för vattenlevande fåglar.

Världsarvskonventionen (World Heritage Convention)

UNESCO pekar ut världsarvsområden.

Skogsprinciperna

Handlar om ett hållbart nyttjande av världens skogar.

Art- och habitatdirektivet

Rådets direktiv 92/43/EEG från 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda växter och djur.

Fågeldirektivet

Rådets direktiv 79/409/EEG från 1979 om bevarande av vilda fåglar.

Konventionen om Biologisk Mångfald

FN:s konvention om biologisk mångfald (UN Convention on Biological Diversity, CDB) syftar till bevarande och uthålligt nyttjande av den biologiska mångfalden.

Ramdirektivet för vatten

Rådets och parlamentets direktiv 2000/60/EG om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område.

5.2 Nationella mål

Riksdagen antog 1999 femton nationella miljö kvalitetsmål som ska uppnås inom en generation, till år 2020. I november 2001 antog riksdagen tidsbestämda delmål som i allmänhet är etappmål till år 2010. I november 2005 antog riksdagen ett sextonde miljö kvalitetsmål, Ett rikt djur- och växtliv. Till detta kopplas tre delmål.

Miljö kvalitetsmålen är skrivna utifrån fem grundpelare som definierar den ekologiska dimensionen i en hållbar utveckling för samhället. De fem grundpelarna är:

1. Främja människors hälsa
2. Värna om den biologiska mångfalden och naturmiljön
3. Ta till vara kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena
4. Bevara ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga
5. Trygga en god hushållning med naturresurser

För att få en hållbar utveckling i samhället måste miljö målen vara förenliga med en positiv social och ekonomisk utveckling.

Miljö kvalitetsnormer

Bestämmelser om miljö kvalitetsnormer infördes i samband med att miljö balken trädde i kraft den 1 januari 1999.

En norm kan meddelas om det behövs för att i förebyggande syfte och varaktigt skydda människors hälsa eller miljön. Miljö kvalitetsnormer kan även användas för att komma till rätta med redan uppkomna skador på miljön eller avhjälpa liknande olägenheter.

Miljö kvalitetsnormer är ett viktigt styrmedel för att genomföra de nationella miljö kvalitetsmålen. Ett annat syfte är att uppfylla krav som ställs på grund av Sveriges medlemskap i EU. Miljö kvalitetsnormer är till exempel idag det viktigaste instrumentet för att införa ”Ramdirektivet för luftkvalitet” (96/62/EG) i svensk lagstiftning.

Bestämmelserna om miljö kvalitetsnormer anger att viss myndighetsutövning måste ske för att normen säkert ska uppfyllas. I myndigheters och kommuners planeringsarbete är det framförallt den långsiktiga planeringen som får betydelse för uppfyllandet av miljö kvalitetsnormerna. Hittills (2006) finns förordningar om miljö kvalitetsnormer (MKN) för utomhusluft (De ämnen som återfinns i förordningen är kvävedioxid och kväveoxider, svaveldioxid, kolmonoxid, bly, bensen, ozon samt partiklar (PM 10)), miljö kvalitetsnormer för fisk- och musselvatten samt en förordning om omgivningsbuller. Förordningen reglerar hur bullerdirektivet, (Direktiv 2002/49/EG om bedömning och hantering av omgivnings-buller) ska tillämpas i Sverige.

De svenska miljö kvalitetsmålen:

Frisk luft

Luften ska vara så ren att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas.

Grundvatten av god kvalitet

Grundvattnet ska ge en säker och hållbar dricksvattenförsörjning samt bidra till en god livsmiljö för växter och djur i sjöar och vattendrag.

Levande sjöar och vattendrag

Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljö värden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

Myllrande våtmarker

Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden.

Hav i balans samt levande kust och skärgård

Västerhavet och Östersjön ska ha en långsiktigt hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden ska bevaras. Kust och skärgård ska ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Näringar, rekreation och annat nyttjande av hav, kust och skärgård ska bedrivas så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar.

Ingen övergödning

Halterna av gödande ämnen i mark och vatten ska inte ha någon negativ inverkan på människors hälsa, förutsättningarna för biologisk mångfald eller möjligheterna till allsidig användning av mark och vatten.

Bara naturlig försurning

De försurande effekterna av nedfall och markanvändning ska underskrida gränsen för vad mark och vatten tål. Nedfallet av försurande ämnen ska heller inte öka korrosionshastigheten i tekniska material eller kulturföremål eller byggnader.

Levande skogar

Skogen och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljö värden och sociala värden värnas.

Naturvårdsprogram

Ett rikt odlingslandskap

Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks.

Storslagen fjällmiljö

Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelse-värden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen ska bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar.

God bebyggd miljö

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas tillvara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

Gifffri miljö

Miljön ska vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.

Säker strålmiljö

Människors hälsa och den biologiska mångfalden ska skyddas mot skadliga effekter av strålning i den yttre miljön.

Skyddande ozonskikt

Ozonskiktet ska utvecklas så att det långsiktigt ger skydd mot skadlig UV-strålning.

Begränsad klimatpåverkan

Halten av växthusgaser i atmosfären ska i enlighet med FN:s ramkonvention för klimatförändringar stabiliseras på en nivå som innebär att människans påverkan på klimatsystemet inte blir farlig. Målet ska uppnås på ett sådant sätt och i en sådan takt att den biologiska mångfalden bevaras, livsmedelsproduktionen säkerställs och andra mål för hållbar utveckling inte äventyras. Sverige har tillsammans med andra länder ett ansvar för att detta globala mål kan uppnås.

Ett rikt djur- och växtliv

Den biologiska mångfalden skall bevaras och dess nyttjande ske hållbart för nuvarande och framtida generationer. Människor ska ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald så att deras livskvalitet och välfärd säkras. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt

dess funktioner och processer skall värnas. Arter skall kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation.

Till varje Nationellt miljö kvalitetsmål finns ett antal delmål (ca 75 st). I den senaste propositionen, 2004/05:150, föreslås att fem nya delmål antas, att sju delmål får en ändrad lydelse och att nio delmål utgår.

5.3 Regionala mål

Länsstyrelserna har det övergripande ansvaret för regional anpassning av målen.

För målet Levande skogar har Skogsvårdsstyrelserna uppdraget. De regionala miljömålen för Kalmar län fastställdes i september 2003. Det nationella målet Storslagen fjällmiljö utgår av naturliga skäl i Kalmar län. I övrigt har alla nationella mål regionaliserats, varav vissa är mer preciserade och konkretiserade i ett läns perspektiv.

Ett fåtal aktiviteter i samhället – transporter, energianvändning, flöden av material, kemikalier och varor, exploatering och ett icke hållbart nyttjande av mark, vatten och den bebyggda miljön – ger upphov till flertalet av dagens miljöproblem. För att miljöarbetet ska bli effektivt ges prioritet åt sådana åtgärder som bidrar till att nå flera av målen samtidigt. Länsstyrelsen i Kalmar län har bestämt sig för att använda tre strategier för att effektivisera arbetet med miljömålen:

1. Effektivare energianvändning och transporter – för minskat utsläpp från energi- och transportsektorerna.
2. Gifffria och resurssnåla kretslopp som innefattar en miljöorienterad produktpolitik – för att skapa energi- och materialsnåla kretslopp och för att minska de diffusa utsläppen av miljögifter.
3. Hushållning med mark, vatten och bebyggd miljö – för ökad hänsyn till biologisk mångfald, kulturmiljö och människors hälsa, för god hushållning med mark och vatten, miljöanpassad fysisk planering och hållbar byggelsestruktur.

Regionförbundet har inarbetat de regionala miljömålen i sina program RUPen (Regional utvecklingsplan) och RTP (Regionalt tillväxtprogram). I RUPen lyfte man fram sex mål som ska prioriteras för att uppnå ekologisk hållbarhet:

En levande Östersjö

Åtgärder: förbättra och säkra god vattenkvalitet i grundvatten, sjöar, vattendrag och kustvatten, med särskild vikt på minskade utsläpp av fosfor och kväve.

Minska utsläppen av olja och kemikalier från fartyg.

Gifffria, resurssnåla kretslopp

Åtgärder: Stoppa ökningen av mängden genererat avfall och

minska mängden deponerat avfall.

Begränsad klimatpåverkan

Åtgärder: Reducera utsläppen av växthusgaser.

Biologisk mångfald

Åtgärder: Bibehålla och förbättra värdefulla biotoper och miljöer i länet - speciellt i samband med nya former av nyttjande/brukande samt profilering.

Ökad kunskap om hållbar utveckling

Gränsöverskridande miljöarbete

För miljömålet Begränsad klimatpåverkan har man ett stort projekt igång som heter Fossilbränslefri region. Vimmerby kommun deltar där och har bl.a. lämnat in en ansökan om KLIMP-bidrag.

För miljömålet En levande Östersjö planeras ett projekt där man vill att Kalmar län ska agera pilotlän för nya metoder att minska näringsbelastningen på Östersjön.

5.4 Lokala mål

De lokala, kommunala målen för naturvården utgår ifrån kommunens unika förutsättningar och ska anpassas till de internationella, nationella och regionala målen. Lokala, kommunala miljömål finns med i Översiktsplanen 2006. De miljökvalitetsmål som främst berörs när det gäller naturvård är Levande sjöar och vattendrag, Myllrande våtmarker, Ingen övergödning, Bara naturlig försurning, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, God bebyggd miljö samt Ett rikt djur- och växtliv.

Övergripande mål för naturvården i Vimmerby kommun:

- » Vimmerby kommuns invånare ska ha tillgång till en god livsmiljö med rika naturupplevelser.
- » Den biologiska mångfalden ska bevaras. Den naturliga variationen av naturtyper, arter och gener ska bibehållas. I kommunen förekommande arter ges förutsättningar att fortleva under naturliga betingelser i livskraftiga bestånd.
- » Hushållningen med naturresurser ska vara långsiktigt hållbar.
- » Värdefulla geologiska bildningar ska bevaras.
- » Vimmerby kommun ska arbeta för bevarande av det öppna landskapet, särskilt i form av naturbetesmarker och slåtterängar.

Lokala miljömål för naturvården

Levande sjöar och vattendrag

Vattenkvaliteten ska bibehållas eller förbättras.

Den biologiska mångfalden ska återskapas eller bevaras.

Myllrande våtmarker

Minst två våtmarker ska anläggas i odlingslandskapet i kommunen. Ett lämpligt ställe är på maderna vid riksväg 34.

Ett annat är i dalgången i höjd med Vanstadsjön. Våtmarkerna

ska vara fiskfria för att gynna t.ex. groddjur.

Ingen övergödning

På lång sikt ska all näring från jordbruket och enskilda avlopp ingå i ett kretslopp och i princip ingen övergödning av sjöar och vattendrag ske.

Avloppsreningsverken i Vimmerby kommun ska förbättras så att recipientvattnen inte försämras.

Skydds zoner mot sjöar och vattendrag ska så långt möjligt skapas där det saknas idag.

Bara naturlig försurning

Skogsbruket ska bedrivas så att försurning av mark och vatten motverkas.

Utsläpp av kväveoxider från uppvärmning och trafik ska minimeras.

Levande skogar

De nyckelbiotoper som identifierats på kommunens mark ska bevaras. Den biologiska mångfalden ska återskapas eller bevaras.

Ett rikt odlingslandskap

Odlingslandskapets utseende och mångfald är resultatet av flera tusen år av uppodling och hävd. För att på lång sikt kunna behålla detta måste vi ha en levande landsbygd med lönsamt jordbruk och djurhållning. Ängar, hagar och slåttermarker är de artrikaste biotoperna i odlingslandskapet men brynmarker och välgkanter är också viktiga. Det moderna jordbruket med konstgödning och användande av bekämpningsmedel hotar dessa områden och orsakar utkonkurrering av konkurrenssvaga känsliga arter, både bland växter och djur.

God bebyggd miljö

Naturgrusavlagringar med stort värde för dricksvattenförsörjningen och för natur- och kulturlandskapet bevaras alltid och skyddas vid behov.

Minst ett tätortsnära naturområde nära var och en av tätorterna i Vimmerby kommun ska avsättas och bevaras för framtiden som natur-, friluft- eller kulturresevat.

Ett rikt djur- och växtliv

De arter som finns i dag ska bevaras. Detta sker genom att arternas livsmiljöer aktas och sköts där det behövs. Arter som tidigare har funnits här men försvunnit ska gynnas om möjligt. Grunden för detta arbete är bred kunskap på området.

6 Åtgärdsprogram

Åtgärdsprogrammet ska användas för att uppfylla kommunens mål för naturvården. Programmet ska användas som ett underlag för verksamhetsplanering samt budgetarbete på naturvårdsområdet och därmed tillse att resurserna används på bästa sätt med tanke på miljöhot och behov av åtgärder. Underlag för åtgärdsprogrammet är dels kunskapen om behovet av åtgärder som framkommit vid arbetet med objektsdelen i Naturvårdsprogrammet men även gällande internationella, nationella och regionala mål samt olika kommunala planeringsinstrument som Översiktsplan och Grön skogsbruksplan över kommunens markinnehav.

Åtgärdsprogrammet gäller från och med att Naturvårdsprogrammet antas av kommunfullmäktige tills man beslutar om ett nytt åtgärdsprogram.

Naturvårdsprogrammets objektsdel ska aktualiseras varje mandatperiod av ansvarig förvaltning. Utvärderingen ska leda till att ett reviderat åtgärdsprogram tas fram som antas av ansvarig nämnd. Programmet ska dessutom ses över en gång om året och leda till att en verksamhetsplan för påföljande år beslutas av ansvarig nämnd.

Kommunstyrelseförvaltningen ansvarar för den övergripande naturvårdsplaneringen.

Kompetens på området krävs och resurser måste tillsättas för genomförande av planen.

Åtgärdsförslagen är konkreta för att möjliggöra en enkel utvärdering om de har uppfyllts. Programmet innehåller åtgärder som kommunen själv ansvarar för och utför.

De flesta åtgärder måste planeras mer i detalj för att kunna ange tidsåtgång och kostnader.

En prioritering av åtgärdernas grad av angelägenhet har dock gjorts:

Prioritet 1: Åtgärden påbörjas inom två år

Prioritet 2: Åtgärden bör genomföras inom två till fem år

Prioritet 3: Tänkbar åtgärd i framtiden

- » En samrådsgrupp för naturvårdsfrågor bildas
Markägareorganisationer, större markägare, ideella föreningar och politiska partier inbjuds till årliga träffar.
Prioritet 1
- » Kommunen initierar att kunskapsluckor i naturvårdsprogrammet fylls genom undersökningar och inventeringar, t.ex.:
 - Inventera bottenfauna i Stångån
 - Inventera förekomst av sandödlor. (utökning av länsstyrelsens inventering)
 - Inventera förekomst av hasselsnok
 - Inventera områden som är ostörda av samhällsbuller
 - Inventering av ekologiskt känsliga områden inklusive

sjöar och vattendrag

Inventera förekomst av stor vattensalamander

Inventering av grova träd Prioritet 1

- » Utforma en grönstrukturplan för Vimmerby tätort och på längre sikt för varje tätort i kommunen. Prioritet 1
- » Guidebok till naturen i Vimmerbytrakten. Lägg in tips på besök i naturen på hemsidan. Prioritet 1
- » Tätortsnära naturområden ska avsättas och bevaras för framtiden. Detta sker för att trygga en fortsatt tillgång till tätortsnära friluftsområden samtidigt som den biologiska mångfalden värnas. De öppna landskapen runt om i kommunen med sina stora natur- och kulturvärden skapar en identitet som är mycket värdefull för Vimmerby kommun.
För att säkra tillgången på tätortsnära natur- och friluftsområden bör minst ett område nära var och en av tätorterna i Vimmerby kommun avsättas som natur- eller kulturresevat. Prioritet 1
- » Säkerställande av områden med stöd av miljöbalken (Lund-området – natur/kulturmiljöresevat, naturresevat i Djursdala och Örsåsa, Vervelån?) Prioritet 1
- » Upprätta en naturdatabas
En GIS-baserad naturdatabas upprättas i samarbete med Lst. Här ska Naturvårds-programmet fortlöpande kunna uppdateras och kunskapen om kommunens naturvärden samlas. Databasen ska vara tillgänglig för användare inom kommunen vid fysisk planering och frågor om lokalisering/exploatering. Berörda markägare informeras om nya uppgifter läggs in i databasen. Prioritet 1
- » Undersöka möjligheterna att skapa ett Naturum vid Norra Kvill Prioritet 1
- » Undersöka möjligheterna att tillsammans med Västerviks kommun få till stånd en ändring av vattendomen för sjön Yxerns reglering. Prioritet 1
- » Informationsinsatser. Broschyrer, Naturum (Norra Kvill), skyltar, studiehandledning m.m. Prioritet 1
- » Naturvärdesbedömning av sjöar. Prioritet 1
- » Vimmerby kommun ska arbeta för att ett kalkningsprojekt startas i Nylingeåns källområde. De tre sjöarna Lindefallasjön, Hagstugesjön samt Gäsen är idag svårt försurade och här behövs kalkning för att förbättra vattenkvaliteten. Prioritet 1
- » Uppföljning av handlings/åtgärdsprogram för nationellt rödlistade arter inom kommunen (utter, barbastell, sandödlor, hasselsnok...) Prioritet 2
- » Naturguideutbildning i Vimmerby. Prioritet 2
- » Utbildning. Internt t.ex. parkavdelningen, skolan. Externt t.ex. markägare, allmänhet. Prioritet 2
- » Förslag till examensarbeten inom ämnet naturvård tas

- fram i samarbete med gymnasium, Linköpings universitet och Högskolan i Kalmar. Prioritet 2
- » Förvärv av områden med höga naturvärden och/eller av stort värde för friluftslivet. Prioritet 2
 - » Förvaltningen av kommunens egen mark, t.ex. skötseln av kommunens egna skogar.
Finns det markområden lämpliga att avsätta och bevara? Prioritet 2
 - » I Lillån som rinner från länsgränsen i nordvästra delen av Vimmerby kommun förbi Hjorten vid Viggesbo och ner till Stångån vid Kulla kvarn finns höga naturvärden. Det finns nio vandringshinder på sträckan som utgör svåra hinder både för fisk och bottenfauna. Flera av hindren är dammar som inte används och de flesta skulle lätt kunna åtgärdas genom utrivning av sten. En del av hindren har kulturhistoriska värden som ska bevaras och här kan man bygga s.k. omlöp eller fisktrappor förbi vattenhindret. Tidigare försiktiga rensningar i vattendraget kan också lätt åtgärdas genom tillbakaläggande av sten och block i huvudfåran. Prioritet 2
 - » Biotopkartera vattendragen Vervelån, Nylingeån, Norängsåån-Högerumån, bäck från Hansehultesjön-Hökesjön, bäck från Gebosjön-Skiresjön, Hjortbäcken, Bodabäcken-Lillån, Skvalbäcken, Lillesjöbäcken, bäck från Snasaren-Bysjön-Malmingen m.fl. Prioritet 2
 - » Elfiske för att utröna vilka åar/bäckar som hyser öring och/eller elritsa men även för att få en bild av förekomst av övriga fiskarter. Vervelån, Nylingeån m.fl. Prioritet 2

7 Litteratur och referenser

1. Planera för natur, 1998. Råd för naturvårdsplanering och naturvårdsprogram. Naturvårdsverket, Rapport 4911.
2. Nordiska ministerrådet, 1984. Naturgeografisk indelning av Norden.
3. Nordiska ministerrådet, 1987. Natur- och kulturlandskapet i arealplanläggningen. 1. Regionindelning av landskap. Rapport 1987:3.
4. Sveriges finaste odlingslandskap. Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet. Etapp 1. Naturvårdsverket Rapport 4815.
5. Odlingslandskapet i Kalmar län. Bevarandeprogram för Vimmerby kommun. Lst Meddelande 1995:13
6. Nyckelbiotopsinventering för Vimmerby kommun. SVS Kalmar län 1997
7. Översiktlig grusinventering för Vimmerby kommun. Lst i Kalmar län informerar 1985:3
8. Naturminnesinventering. Lst meddelande 2000:20
9. Natur i Östra Småland, 1997. Länsstyrelsen i Kalmar län.
10. Inventering av ängs- och hagmarker, Vimmerby kommun. Lst i Kalmar län informerar 1989:18
11. Grushushållningsplan för Vimmerby kommun. Tekniska kontoret Vimmerby kommun 1997.
12. Skyddsvärda fågelbiotoper i södra Sveriges skogar, Föreningen Södermanlands Ornitologer. Skogsstyrelsen 1986
13. Nyckelbiotoper – unika skogsområden med höga naturvärden. Skogsvårdsstyrelsen 2002.
14. Miljön i Vimmerby, beskrivning av miljöförhållandena 1991
15. Miljöskyddsprogram för Vimmerby, handlingsprogram 1991
16. Översiktlig berggrundskarta Kalmar län. SGU, Rapporter och meddelanden 65.
17. Våtmarksinventering inom fastlandsdelen av Kalmar län, SNV pm 1787
18. Våtmarksinventering inom fastlandsdelen av Kalmar län, SNV pm 1788
19. Nationella rödlistan. Artdatabanken 2005.
20. Allemansrätten – Vad säger lagen?. Bertil Bengtsson. Naturvårdsverket 1999.
21. Utterinventering i Vimmerby 2004. Anders Gustafsson.
22. Svenska Naturskyddsföreningens handbok om Strömmande vatten, att bevara och utveckla mångfalden av strömmande vatten. Ellen Hultman. SNF 1998.
23. www.svo.se/skogensparlor/
24. Miljöbalken kapitlen 3-4 och 7-8 med förordningar
25. Regionala miljömål för Kalmar län. Länsstyrelsen i Kalmar län Meddelande 2003:18
26. www.kalmar.regionforbund.se/
27. Ängs- och betesmarksinventering i Kalmar län 2002-2004. Länsstyrelsen i Kalmar län informerar, Meddelande 2005:18
28. Inventering av sandödla, *Lacerta agilis*, i Kalmar län 2005. Annika Lydänge. Länsstyrelsen i Kalmar län informerar Meddelande 2005:31
29. The Vimmerbyline - an ice-margin zone in north-eastern Småland, Agrell, H., Friberg, N. och Oppgården, R. Svensk geografisk årsbok 1976 årgång 52 ss 71-91.